

Kellest saab poliitik?

Nr. 11

01.06.2017

Andmeid kogutakse tänapäeval kõige erinevamate valdkondade kohta ning üha enam on kogutav ka sügavuti minev. Suurema hulga teabe ja laia valiku ökonomeetriliste meetoditega on andmetöötajad saanud võimaluse analüüsida arenguid *big data* alusel.¹ Sellist võimalust on hakatud õhinaga rakendama ka sotsiaalteaduste vallas, et seletada protsesse, mis andmete vähesuse tõttu seni tegemata või jäeti teadustööde lõpusõnades lahtiseks kui „küsimused, mida vaja edaspidi sügavamalt uurida“. Hiljuti valmis Rootsi ja USA teadlaste uurimus poliitikute profiili kohta, mille *big data* algmaterjal, teaduspõhine analüüs ning tulemused väärivad tähelepanu. Järgnev on kokkuvõte Stockholmi ülikooli, Uppsala ülikooli ja California ülikooli teadlaste uuringust poliitikute kohta. Keskendume selle peamistele järeldustele, jättes sügavuti mineku teaduslike meetodite, lähteandmete kirjelduse ja kvantitatiivse analüüsi iseärasuste asjus igale huvilisele vahetuks lugemisrõõmuks.²

Mille alusel tehakse otsuseid demokraatlikes valimissüsteemides ja miks osutuvad valituks ühed, ent mitte teised poliitikud? Kas valitakse sotsiaalse staatuse alusel või peetakse olulisteks hoopis isiklike omadusi? Milline roll on valiku puhul poliitiku majanduslikul taustal? Kui rahvaesindajaks saab haritud ja andekas inimene, siis milline täpselt on see nõ meritokraatial põhinev valikumudel? Oluliste andmete piiratus on tavaliselt peamiseks takistuseks teema uurimisel. Seades tingimusteks arenenud demokraatia olemasolu ning (Eesti huvist vaadates) valimiste proportsionaalse esindatuse põhimõtte, aheneb valik veelgi. Vastuste mustri selginemiseks tuleb läbi töödelda andmehulk, millesarnast pole igas ühiskonnas lihtne leida, saati veel riikidevahelist võrdlust teha. Põhjamaid endale eeskujuks toovale Eestile võiks aga huvi pakkuda, milline on sealne vastuste muster esitatud küsimustele.

Mahukas andmebaas mitmetasandilise valimissüsteemi erinevate osade, st nii parlamendi kui ka omavalitsuste valimiste kohta, on kokku saadud Rootsis ning statistika pakub ka põlvkondadeülelt teavet inimeste sotsiaalse tausta (sh tulud ja tööhõive) ning individuaalse võimekuse näitajate osas. Valimised toimuvad sealmail iga nelja aasta tagant, kusjuures neil osaleb 80-90 protsenti valijaist. Parlamendi liikmed on täisajaga poliitikud; omavalitsuste esindusorganites on taolisteks vaid väike osa rahvaesindajaid.³ Rootsi puhul on märkimisväärne see, et kohaliku võimu tasemel on rahvaesindajad pigem hobipoliitikud ja nad jätkavad oma senist tegevust tööturul (osaledes omavalitsuse töös oma vaba aja arvel ja saades kompensatsiooni

¹ Kuigi *big data* eestikeelne vaste on „suurandmed“, saksa keeles „massendaten“, hispaania keeles „macrodatos“ ja prantsuse keeles „mégadonnées“, on see 1990ndatel tekkinud inglisekeelne termin maailmas enim levinud, kusjuures soomlased ja rootslased pole omakeelset vastet hakanudki kasutama.

² Ernesto Dal Bo, Frederico Finan, Torsten Persson, Olle Folke ja Johanna Rickne uurimus „Who Becomes A Politician?“ ilmub majandusteaduse perioodika hulgas kõrgeimat reitingut omava *The Quarterly Journal of Economics* järgmises numbris. Peatselt *QJE*-s avaldatava tekstiga on juba võimalik tutvuda autorite kodulehtedel, samuti ka NBER e-publikatsioonina.

³ Rootsi omavalitsused on varieeruva suurusega (kahe ja poole tuhandest elanikust ligi kaheksasaja tuhande elanikuni), ent väga olulised üksused kohalike teenuste osutamisel. Ligi neljandik majanduse kogumahust ning ligi viiendik tööhõivest toimub just omavalitsustes.

nõupidamisel osaletud aja eest). Samas on aga omavalitsuse juhid ühed paremini tasustatud palgatöötajad kogu riigis.

Empiirilise uuringu aluseks on andmed mitmest allikast aastate 1980-2010 kohta. Valimistel on selle pika perioodi jooksul kandideerinud enam kui kakssada tuhat inimest, kellest valituks osutus ca iga neljas isik.

Pädevus

Valituks osutunud poliitikute puhul kehtib positiivse valiku põhimõte – nad on juhipotentsiaali ja kognitiivsete võimete poolest nõrkest rootslasest parema skooriga, kusjuures kognitiivsuse kõrge taseme poolest paistavad eriti silma parlamendi liikmed ning kohalike võimuorganite juhid. Kui pädevuse mõõdikuks pidada poliitiku ametile eelnevat töökogemust, siis ka selle teguri puhul on täheldatav positiivne valik. Nimelt on poliitikute töötasu reeglina kõrge nii valituks ostuna kui ka enne seda. Haridustaseme analüüs kinnitab eelnevat ning toetab majandusteoreetilist arusaama, et parem haridus tagab kõrgema tulutaseme. Kui valimisnimekirjades üles seatud inimesed on haridust omandanud üks aasta enam, siis valituks osutunud poliitikud ja omavalitsuse juhiks saanud on poolteist aastat ning parlamenti valitud on suisa kolm aastat enam õppinud kui keskmine rootslane. Pädevuse tegur on kokkuvõttes selgelt esile kerkiv: mida kõrgema astme avaliku teenistuse tasemega tegemist, seda tugevamalt avaldub positiivse valiku kriteerium.⁴

Sotsiaalne esindatus

Eelpool kirjeldatud pädevuse alusel tehtud otsus võib aga tuleneda erinevatest valikumudelitest. Näiteks kui valitakse elitaarne kandidaat andeka asemel, võib jõuka pere võsuke saada eelise nii võimu kui ka tuluallikate edasise valiku osas. Taolises olukorras osutub kompetentsus pigem kõrvaliseks teguriks ega saa määravaks kandidaadi eelistuse tegemisel. Kui aga juhtub, et valituks osutuvad ülimalt andekad, on tegemist meritokraatia lihtsaima vormiga. Andmeanalüüsist selgus, et valituks osutunud poliitikute kognitiivsed ja juhtimisvõimed on selgelt suuremad kui nende lastel. Lisanud sellele tõdemusele ka võrdluse riigi keskmisega, said teadlased järeldada, et just inimese võimekus (ja mitte perekondlik liin) olid valiku tegemisel esmase tähtsusega. Ka omavalitsuste juhtide ja parlamendisaadikute puhul leidis kinnitust mitte-elitaarne valik ehk rootslased usaldavad avaliku võimu teostamise keskmisest võimekamatele. Kui aga võrreldi tulude jaotust põlvkondade vahel, selgus, et sotsiaalne mobiilsus poliitilisele karjäärile on suur nii absoluutse mõõdupuu järgi kui ka suhtelisel skaalal (nt võrreldes arstide ja firmajuhtidega).

Kaasav meritokraatia

Perekondlik ja sotsiaalne taust on elutee valikul läbi aegade omanud olulist rolli. Kuivõrd tähtis on poliitikas sotsiaalne päritolu, selgus poliitikute vanemate tulude ja ametite analüüsi käigus. Tuludetsiilide, soo jt isikunäitajate põhjal ei õnnestunud leida kindlat mustrit, st poliitikuks ei saa (ebaproportsionaalselt suurel määral) tänu elitaarsele päritolule. Kui aga võrreldi suurima sissetulekuga inimeste ameteid, oli poliitikute seltskonnas samal erialal elus edasi läinud järglasi veidi vähem kui nt arstide või firmajuhtide puhul – see on märk suuremast sotsiaalsest mobiilsusest. Ühiskondliku tausta arvestuses on siiski vähem poliitikuid tulnud põllumajandusest ja oskustöölise seast. Analüüsides eraldi suurt kogumit omavalitsuste andmeid, tuvastati esindatuse ja sotsiaalse tausta vahel väga nõrk seos. Seega on Rootsi poliitiline süsteem korraga nii laiapõhjalise esindatusega kui ka pädevusele toetuv. Uuringu autorid nimetasid taolise olukorra kaasavaks meritokraatiaks.

Teotahe või materiaalne huvi

⁴ Rootsi erasektori andmetega võrreldes selgus näiteks, et valituks osutunud poliitikutel on pädevuse kriteeriumite arvestuses suur sarnasus 10-25 töötajaga firma juhtidega, omavalitsuse juhtidel 25-250 töötajaga firmade tegevjuhtidega ning parlamendisaadikutel üle 250 töötajaga ehk tõeliste suurfirmade tegevjuhtidega.

Niisiis jõuavad võimekad inimesed Rootsis poliitilise hierarhia tippu. Ent milline on seejuures motiiv teotahteks ja milline materiaalse himu roll? Andmete edasine analüüs tõi esile materiaalse huvi teguri. Nimelt osutus tipp-poliitikute kompetentsus kõrgemaks neis omavalitsustes, kus on ka (keskmisega võrreldes) suurem töötasu. Samuti tuvastati, et kui erakonnal oli suurem tõenäosus saavutada edu mõnes konkreetses (ja kõrgema palgatasemega töökohta töötavas) omavalitsuses, olid ka suurema kompetentsusega poliitikud seal valimistel nimekirja esirinnas. Kuna materiaalne motiiv kujunes poliitilise nõ enese-valiku (loe: upitamise) olukorras, siis kuidas siiski suudetakse Rootsis just kompetentsed inimesed poliitikasse kaasata? Kuigi täisajaga töötavad poliitikud on Rootsis ühed paremini tasustatud töötajad, on enamik omavalitsustes tegutsevad osalise tööajaga, ent ikkagi keskmisest kõrgema haridustaseme ja oskustega poliitikud. Uuringu autorite arvates on siin tegemist just teotahte selgelt väljenduva motiiviga. Donner (2015) iseloomustab Rootsis aetavat poliitikat kui eesmärki mitte teha vigu, selmet teha kõike õigesti. Kõrge elustandard, rahulolu ja taolised motiivid loovadki mulje meie olulise naabri elust kui biidermeierlikust ajastust.

Kokkuvõtteks

... väärivad esiletoomist mõned selles uuringus leitud tõdemustest: (1) poliitikuid iseloomustab tugevalt positiivne valik; (2) taoline valik püsib isegi juhul, kui arvestatakse poliitiku sotsiaalset ja perekondlikku tausta, st individuaalne võimekus loeb valiku puhul enim; (3) sotsiaalne taust on enam-vähem ühtlase jaotusega.

Seega on esindusdemokraatia Rootsi variandis võimeline esiplaanile tooma väga võimekaid ning samas ka erineva ühiskondliku/majandusliku taustaga inimesi. Poliitilise valiku puhul on kasutusel olevad mudelid senini toetunud alternatiivkulu ja materiaalsete huvide motiivile. Aga nende teoreetiliste seoste abil ei suudeta näidata, et võimalik tulem on positiivne valik, st Rootsi kogemus. Kuigi pole lihtne ühe riigi kogemust teistele maadele üle kanda, peaks uuringu järeldused andma lootust, et ehk suudavad poliitilised süsteemid ka mujal laiaast valikust välja tuua just võimekamad kandidaadid.

Lauri Luiker
ÕAO nõunik
tel 6507

Kasutatud allikad

- Dal Bo Ernesto, Frederico Finan, Olle Folke, Torsten Persson, Johanna Rickne, "[Who becomes a politician?](#)", *Quarterly Journal of Economics* (peatselt ilmuv number)
- Donner, Jörn, "Rootsi. Rännakud võõral maal", 2015